

УДК 347.74:347.73:338.24(477)

DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2411-2054.2019.34.169541>

О. Ю. Нініаліді, канд. екон. наук, доцент, доцент
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної безпеки та фінансових розслідувань
вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46009, Україна

РЕЙДЕРСТВО ЯК РЕАЛЬНА ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ ВЛАСНИКА БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто такий вид загрози економічній безпеці суб'єктів підприємницької діяльності, як рейдерство. Розкрито його негативний вплив на фінансово-економічну безпеку власника бізнесу. Проаналізовано внутрішні та зовнішні умови, що сприяють виникненню рейдерства в Україні. Розглянуто передумови та механізми здійснення рейдерських атак на підприємницькі структури.

Ключові слова: рейдерство, економічна безпека, власник бізнесу, захист бізнесу, рейдерські атаки.

Постановка проблеми. Реалії ведення українського бізнесу демонструють, що будуючи систему безпеки на підприємстві слід звертати увагу власника на належний захист від так званих рейдерських захоплень. У правовій практиці це явище отримало також найменування «недружнє поглинання», яке призводить до насильницького приєднання (злиття) однієї фірми до іншої або її повного поглинання проти волі її керівництва. Рейдерські захоплення можуть призвести не тільки до втрати власників майна, а й скорочення в разі добробуту різних підприємницьких структур, зростанню соціальної напруженості та соціальних ризиків.

Багато вітчизняних фірм просто не в змозі впоратися з рейдерством, особливо якщо починається справжня рейдерська атака: численні судові процеси, ініційовані конкурентами або зацікавленими особами, постійні перевірки наглядовими (контрольними) державними органами, правоохоронними структурами.

В умовах сьогодення, рейдерством займаються навіть спеціалізовані фірми, що виконують подібні дії за замовленням бізнесменів-конкурентів. Запобігти або локалізувати рейдерські атаки можна тільки за допомогою активних дій фахівців, що володіють спеціальними знаннями і володіють навичками розробки протирейдерських заходів. Адже, в Україні близько 90 % рейдерських атак завершуються успішно і причиною цього в основному є те, що керівництво більшості підприємств не готові до такого розвитку подій. Зростання рейдерських атак на підприємства стало можливим в Україні через високий рівень монополізації та корупції, а також через непослідовність і недосконалість чинного законодавства з питань ліцензування, патентування, захисту авторського права і комерційної таємниці, охорони інтелектуальної власності, реструктуризації, санації та банкрутства. На цьому фоні однією з актуальних проблем функціонування вітчизняної економіки є поширення випадків незаконного привласнення чужого приватного бізнесу, тобто рейдерство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних учених Б. М. Андрушківа, Н. Б. Кирича, М. І. Мельника, З. С. Варналія, І. І. Мазура, О. Белікова, М. Лящунко висвітлюються основні передумови та причини поширення і розвитку рейдерства в Україні та вказуються основні шляхи протистояння рейдерським атакам як з боку підприємницьких структур, так і з боку держави. Разом з тим, низка питань стосовно безпеки власника бізнесу залишаються недостатньо досліджені. В сучасних умовах, необхідним є удосконалення завдань та методів забезпечення фінансової безпеки активів власника, незалежності бізнесу, захисту прав власності тощо.

Метою статті є визначення специфіки й особливостей рейдерства в Україні, дослідження основних схем здійснення рейдерського захоплення бізнесу у власника та виокремлення шляхів захисту та попередження від нього.

Виклад основного матеріалу. Всупереч існуючій думці, що рейдери займаються в основному великим бізнесом, малий бізнес піддається рейдерству на рівні з великим. Специфіка малих компаній у тому, що вони менш захищені від рейдерів. Адже, у більшості малих і середніх компаній немає своєї служби безпеки і штатних юристів, які допоможуть захиститися в разі недружнього захоплення. Крім того, малий бізнес більш вразливий для рейдерів, так як деякі його сектори працюють за сірими схемами.

Так, за даними Генеральної прокуратури України, «впродовж 2013-2018 рр. офіційно було зафіксовано 1690 випадків рейдерських захоплень. Починаючи з 2014 р. спостерігалась виразна тенденція до зростання кількості такого виду злочинів (у 2014 році – 234 інциденти, а 2017 р. – вже 414). Отже, 2017 рік став рекордним в плані офіційно зафіксованих рейдерських захоплень. У першому півріччі 2018 року хвиля рейдерства почала спадати, адже було встановлено лише 125 випадків. Найчастіше рейдерські захоплення відбуваються в Києві та Київській області. За останні п'ять років там зафіксовано 397 атак. За ними йдуть Дніпровська та Львівська області – 133 і 104 інциденти відповідно» [6].

На жаль, зараз не існує універсальних і абсолютних схем захисту від рейдерства, але існують типові схеми рейдерського захоплення. Адже, рейдер розробляє схему захоплення з максимальним урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів – слабких сторін діяльності, а потім коригує її за результатами виконання. В результаті кожна спроба ворожого захоплення унікальна за набором дій.

Першою ознакою того, що відповідним бізнесом зацікавився рейдер, є активний збір інформації про об'єкт захоплення, економічного, юридичного і особистого характеру. На цьому етапі рейдерську атаку можна попередити, якщо тільки на підприємстві працює контррозвідальний підрозділ служби безпеки. При цьому, служба безпеки має володіти даними щодо сегмента ринку, на якому працює підприємство, повинна знати конкурентів, зацікавлених у його захопленні, їх фінансові можливості. Якщо вже рейдер почав свою атаку, то попередити її можна тільки у випадку, коли захоплення стає нерентабельним. Як стверджує Н. Шіняєва, «якщо витрати на поглинання підприємства становлять 30-40 % його вартості, рейдери відмовляються від своїх планів» [8, с. 4].

Слід зазначити, що на певному етапі процесу поглинання, коли агресори намагаються заволодіти майном фірми, спроби організувати співробітників перешкодити загартникам, як правило, малоефективні. У цьому випадку класичним способом захисту є різновид «отруєної пігулки» – «золоті парашути». Суть даного способу захисту – максимальньо підвищити вартість захоплення підприємства, зробивши його економічно не вигідним. Так, наприклад, рейдерам стає нецікавим об'єкт захоплення завдяки пункту в трудових контрактах керівників про величезні компенсації при зміні власників підприємства.

Для оцінки можливої загрози недружнього поглинання необхідно проводити аналіз чинників, що складаються навколо фірми, і виявлення індикаторів, що дозволяють з високою ймовірністю стверджувати, що стосовно компанії в найближчому майбутньому буде зроблена спроба ворожого захоплення. Такий прогноз на більш ранній стадії дозволяє підготуватися до захисту. Як правило, до потенційного кандидата рейдери пред'являють дві вимоги: фірма повинна мати цікаві активи, і ці активи можна легко забрати. При оцінці рейдероприданості власнику в стабільних економічних умовах слід звертати увагу не стільки на показники прибутку і рентабельності, скільки на динаміку приросту вартості бізнесу (власного капіталу, чистих активів). В умовах кризи на перший план виходять також показники «боргове навантаження компанії», «платіжна дисципліна», «оборот». Безперечно, враховуються фон і умови здійснення бізнесу: організаційно-правова форма, привабливість галузі і сфери діяльності.

Так, для українського бізнесу цілком буденним явищем стало рейдерське захоплення підприємств корпоративної форми управління (ТзОВ або ПАТ). Таке рейдерство відбувається за участі реєстраторів майнових прав, коли зловмисники подають реєстратору сфабриковане рішення суду або рішення з відмінною результативною частиною, переписуючи майно або корпоративні права на себе. Також, вони проходять за підкупом співробітників правоохоронних органів з метою проведення несанкціонованих перевірок, впровадженні у товариство свого комерційного агента, що здійснює шпигунство і диверсійну діяльність всередині юридичної особи.

На практиці, окрім стандартного відбирання бізнесу із застосуванням заходів фізичного впливу на власника, підробки документів та внесення нових даних у реєстраційні відомості можуть застосовуватись більш непомітні заходи, а саме:

- міноритарного пакету акцій проводиться «розмивання» контрольного пакету;
- акцій та отримання судового рішення, що добросовісний акціонер взагалі не є акціонером і не уповноважений приймати управлінські рішення. Після, без участі такого акціонера приймається рішення про зміну системи управління, виведення майна та ін.;
- скуповування боргів підприємства або ініціювання банкрутства;
- скуповування міноритарних пакетів акцій;
- отримання судових рішень про визнання певних рішень загальних зборів недійсними;
- блокування банківських рахунків;
- нанесення шкоди репутації підприємства або репутації його засновників/керівників.

З метою запобігання таких негативних дій, власник повинен не тільки знати мету своєї комерційної діяльності, але й започаткувати індивідуальну схему захисту свого бізнесу. Кожне його рішення, повинно бути спрямоване на подолання можливої загрози для бізнесу чи реалізації додаткової вигоди, яке несе багатоваріантні наслідки, що потребують досконалого вивчення та прогнозування.

Він повинен заново вивчити історію заснування підприємства і його діяльності, тим більше якщо він не створював його, а придбав. Для цього необхідно провести аналіз приватизації підприємства, перевірити законність прав власності на майно (основні засоби, землю, нематеріальні активи тощо).

Також власнику доцільно періодично слідкувати за інформацією про свої підприємства в Єдиному державному реєстрі, що дозволить стежити за ходом проведення всіх реєстраційних дій щодо своєї підприємницької діяльності. А оскільки централізований бізнес є набагато вразливіший для рейдерства, власнику доцільно створити мережу за участю кількох юридичних осіб, шляхом за реєстрування / перереєстрування частини частки майна на довірених осіб. Крім того, аби захистити власнику своє майно, подібний внесок варто зареєструвати лише із зазначенням права користування цим майном, оцінюючи вартість використання цих активів як розмір частки в статутному капіталі. У разі рейдерства через банкрутство це майно не буде враховуватися як власність підприємства.

Спосіб захисту бізнесу через структурування активів може бути застосовано як до нападу, так і під час нього. За допомогою компаній, що надають послуги з фінансово-управлінського консультування, можна змінити вартість активів, підвищивши або знизивши ціну окремих складових. В результаті загальна вартість компанії залишається такою ж, але структура змінюється, що серйозно заважає захопленню. Якщо ж фірма зазнала чорного піару в ЗМІ, то ефективним інструментом стане пред'явлення позову на захист честі і гідності та репутації компанії. Зрештою, завжди можливо фіктивне банкрутство [3, с. 119].

Таким чином, рейдерам можна і потрібно протистояти, використовуючи юридичні, фінансові та загальнолюдські методи.

На державному рівні також визнається, що проблема рейдерських захоплень є дуже гострою й вимагає якнайшвидшого вирішення. Досліджуючи офіційні статистичні дані можна стверджувати, що сучасні рейдери підходячи до «справи» переважно використовують прогалини у діючих законах, що виявляється значно ефективнішим ніж силові захоплення. Тому не дивно, що зараз тільки 20 % справ відкриті ГПУ за статтею ККУ 206-2 «Протиправне володіння майном підприємства», тоді як понад 60 % «рейдерських справ» проходять по статті ККУ 206 «Протидія законній господарській діяльності». Адже, по суті на законодавчому рівні, кримінальна відповідальність за вчинення рейдерських дій була введена Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» лише з 10 жовтня 2013 року. Згідно даного закону, Кримінальний кодекс України було доповнено трьома статтями 205-1 (Підроблення документів, що подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців), 206-1 (Захоплення будівлі, споруди чи іншого об'єкта підприємства, установи, організації), 206-2 (Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації), які повинні забезпечувати ефективну кримінально-правову протидію протиправному поглинанню та захопленню підприємств [4]. Однак, фахівці свідчать, що реальна статистика дещо відрізняється від офіційної, оскільки факт рейдерства часто фіксується правоохоронними органами за різними статтями, наприклад, як самоуправство, хуліганство, незаконне збагачення, незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

Тому нині Міністерство юстиції активно працює над удосконаленням українського законодавства. В 2016 році вже було прийнято низку нових законодавчих актів і змін до чинних законів, покликаних захистити бізнес від рейдерства [1; 2; 5]. Серед основних позитивних змін можна виділити наступні:

- посилення відповідальності державних реєстраторів – введена кримінальна відповідальність за злочини в сфері державної реєстрації бізнесу і прав на нерухоме майно;
- децентралізація державної влади на право проведення реєстраційних дій, для проведення реєстраційних дій тепер можна звернутися до нотаріуса;
- істотне звуження принципу «екстериторіальності» – реєстраційні дії щодо бізнесу можна проводити лише в межах регіону/області реєстрації;
- скасування вимоги подавати для проведення реєстраційних дій статут попередньої редакції – всі установчі документи мають зберігатися в електронному вигляді;
- обов'язкове нотаріальне засвідчення підписів на установчих документах (на статутах і протоколах загальних зборів учасників).

Дані нововведення стосується лише реєстраційних дій щодо внесення змін до відомостей в ЄРДР, порядок засвідчення документів щодо первинної реєстрації або ліквідації залишився колишнім.

Наразі, триває активна робота над новим «антирейдерським» законом, так званім Законом «Рейдерство Стоп». Цей акт розробляє Міністерство юстиції спільно з представниками таких провідних бізнес-асоціацій, як Американська торговельна палата, Європейська Бізнес Асоціація, Спілка українських підприємців, Офіс ефективного регулювання BRDO й Офіс бізнес-омбудсмена [7]. До співпраці з Міністерством юстиції також залучено органи Національної поліції і Національного антикорупційного бюро України для удосконалення порядку обміну інформацією про рейдерські захоплення.

Висновки. Для забезпечення власником економічної, інформаційної та корпоративної безпеки бізнесу слід систематично дотримуватись певних правил:

- повноваження виконавчого органу підприємства щодо великих правочинів мають бути обмежені та здійснюватись виключно за згодою загальних зборів;
- в уставі компанії обов'язково мають бути прописані так звані «антирейдерські» положення;

- управлінська, виробнича та торгова діяльність бізнесу мають контролюватись різними компаніями (відділами);
- доступ осіб до конфіденційної інформації має бути обмеженим, під особистий підпис та з роз'ясненням наслідків розголошення конфіденційної інформації;
- недоступність установчих та інших важливих документів компанії пересічним працівникам;
- за межами офісу мають зберігатись дублікати установчих документів, доступ до яких може бути тільки у власника підприємства;
- ведення постійного моніторингу взаємовідносин з контрагентами та недопущення простроченої кредиторської заборгованості. Для цього треба вчасно проводити аудит боргів підприємства, аналізувати фінансовий його стан, суми і кількість боргових зобов'язань;
- слідкувати за безпекою підприємства – економічною, юридичною та фізичною;
- контролювати зміни у складі акціонерів та не допускати розпорошення контрольного пакету акцій свого підприємства;
- запобігати витокам інформації з підприємства, особливо тієї, що стосується реального фінансового стану;
- запобігати появі компрометуючої інформації про себе як про керівника, оскільки це обов'язково використають рейдери.

Дотримання таких правил не дає власникам стовідсоткову гарантію захисту від рейдерських атак, проте дещо мінімізує їх, а також триматиме у стані готовності протистояти незаконним посяганням на бізнес.

Список літератури

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19>.
2. Грищенко Н. Соціальна зумовленість кримінальної відповідальності за противоправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Підприємство, господарство і право. 2018. № 6. С. 258-262
3. Живко З. Б. Рейдерство: фермент ринкової економіки. Навчальний посібник. Львів : Ліга Прес, 2009. 243 с.
4. Кримінальний кодекс України. URL: [zakon.rada.gov.ua/ go/2341-14](http://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14).
5. Кримінальне право. Загальна частина : мультимедійний навчальний посібник. URL: http://www.naiu.kiev.ua/books/mpn_krum_pravo_zag.
6. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (статистичні інформація за 2013–2018 рр.) – Генеральна прокуратура України: офіц. веб-сайт. URL: <http://www.gp.gov.ua>.
7. Хвилі рейдерства накрили Україну. URL: <https://agronews.ua/content/hvyli-reyderstva-nakryly-ukrayinu>.
8. Шиняєва Н. Антирайдер. ЕЖ-Юрист. 2008. № 39 (544). С. 4.

Стаття надійшла 20.05.2019 р.

О. Ю. Нипулиди, канд. екон. наук, доцент, доцент
Тернопольский национальный экономический университет
Кафедра экономической безопасности и финансовых расследований
ул. Львовская, 11, Тернополь, 46009, Украина

РЕЙДЕРСТВО КАК РЕАЛЬНАЯ УГРОЗА БЕЗОПАСНОСТИ ВЛАДЕЛЬЦА БИЗНЕСА В УКРАИНЕ

Резюме

Статья посвящена рассмотрению проблемы рейдерства и его проявлений в отечественной экономике, а также разработке механизмов противодействия владельцам бизнеса рейдерским атакам.

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность, угроза, рейдерство, противодействие рейдерству, бизнес.

O. Yu. Nipialidi, PhD, Associate Professor
Ternopil National Economic University
The Department of Economic Security and Financial Investigations
Lvivsky Street, 11, Ternopil, 46009, Ukraine

RAJDER AS A REAL THREAT OF SAFETY OF BUSINESS OWNER IN UKRAINE

Summary

The article is devoted to the consideration of the problem of raiding and its manifestations in the domestic economy, as well as the development of mechanisms for counteracting business owners raider attacks.

Key words: security, economic security, threat, raiding, counteraction to raiding, business.